

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Україна

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА,
НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ,
ДЕРЖАВНІСТЬ

2019
32

УДК 94:8](477)(082)

У 45

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. Вип. 32. 372 с.

Збірник об'єднує студії з історії, мовознавства та літературознавства.

Статті історичного блоку розкривають актуальні проблеми історії (Західноукраїнської Народної Республіки, воєнної історії), а також містять розвідки про відомих людей та їх значення у формуванні української державності.

Мовознавчі студії репрезентують дослідження мовних явищ за матеріалами пам'яток XVI–XVIII ст., засідань Галицького сейму, а також польовими матеріалами Чернігівщини.

Дослідження з літературознавства зосереджені довкола аналізу праць міжвоєнного періоду (Софія Яблонська-Уден), спогадів сучасників про відомих людей (Олена Пчілка).

Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood / Ed. Ihor Soliar; NAS of Ukraine, I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies. Lviv, 2019. Vol. 32. 372 p.

The collection of scientific papers is an interdisciplinary edition of the Institute which integrates studies in history, linguistics, and literary criticism.

Articles from historical block reveal current issues of history (the West Ukrainian People's Republic, military history) as well as investigations about famous persons and their importance in the formation of Ukrainian history.

Linguistic studies represent research of linguistic phenomena based on the materials of monuments of the 16th-18th centuries, meetings of Diet of Galicia and Lodomeria, field materials of Chernihiv region.

Literary criticism studies focus on the analysis of works of the interwar period (Sofia Jablonska-Uden), as well as memoirs of contemporaries about famous people (Olena Pchilka).

Рекомендувала до друку вчена рада

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 10 від 26.11.2019 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Соляр Ігор Ярославович, д.і.н., с.н.с. (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Акіллі Алессандро (Achilli Alessandro), PhD (Australia)

Борчук Степан Миколайович, д.і.н., проф. (Україна)

Газдаг Вільмош (Gazdag Vilmos), PhD (Україна)

Даниленко Андрій (Danylenko Andriy), PhD, prof. (США)

Золтан Андраш (Zoltán András), dr hab., prof. (Угорщина)

Литвин Микола Романович, д.і.н., проф. (Україна)

Мозер Міхаель (Moser Michael), dr hab., prof. (Австрія)

Муравський Олег Іванович, к.і.н., с.н.с. (Україна)

Надрага Марта Степанівна, к.і.н., с.д. (Україна)

Пастух Тарас Васильович, д.філол.н., доц. (Україна)

Рембішевська Дорота Кристина (Rembiszewska Dorota Krystyna), dr hab., prof. (Польща)

Реманик Михайло Васильович, к.і.н. (Україна)

Ситник Олександр Степанович, д.і.н., проф. (Україна)

Ястремська Тетяна Олександрівна, к.філол.н., с.н.с. (Україна)

УДК [94(477.43):355(477.8)]"1919/1920":82-94"20"

DOI: 10.33402/ukr.2019-32-222-237

Сергій ОЛІЙНИК*кандидат історичних наук**доцент кафедри історії України**Кам'янець-Подільського національного університету**імені Івана Огієнка**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9130-1575>**e-mail: serg.oliynik@gmail.com*

ПОДІЛЬСЬКА СТОРІНКА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ

Досліджено подільську сторінку історії Української Галицької армії (УГА) у спогадах сучасників. Відповідно до походження зроблено їх умовний поділ. Проаналізовано зміст мемуарів на предмет військово-політичних, соціально-економічних і національно-культурних аспектів функціонування означеного військового формування на теренах Подільського краю. Констатовано наявність у них, окрім інформації про бойові дії галицького війська, його чисельність, організацію, бойовий шлях. Розглянуто дані про політичні події, які відіграли безпосередню роль для УГА, і взаємини галицького стрілецьтва з місцевим населенням. Відмічено, що наведені конкретні факти в мемуарних виданнях свідчать про всю складність й інколи суперечливість цих взаємин. Відзначено вагомість такого типу видань для ґрунтовного вивчення Подільської історії Української Галицької армії. Констатовано, що в них, поряд із фактичним матеріалом, наявні теоретичні узагальнення.

Ключові слова: Українська Галицька армія, Поділля, галицьке військо, мемуари, спогади.

Перед проголошеною у 1918 р. Західноукраїнською Народною Республікою (ЗУНР) виникла необхідність оборони молоді новоутвореної держави. Тому було сформовано Українську Галицьку армію, історія якої, у силу воєнно-політичних обставин, тісно пов'язана з Поділлям й охоплює липень 1919 – травень 1920 рр. Ця сторінка відображена в публікаціях представників української діаспори¹,

¹ Доценко О. Зимовий похід (6.XII.1919–6.V.1920). Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. 376 с.; Доценко О. Літопис української революції. Матеріали і документи до історії української революції. Київ; Львів, 1923. Т. 2, кн. 4. 362 с.; Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.). 4-те вид., змінене і доповн. Львів: Світ, 1992. 702 с.; Капустянський М. Похід українських армій на Київ–Одесу в 307. 1919 році: короткий історичний огляд. 2-ге вид. Мюнхен, 1946. Кн. 2, ч. 3. 200 с.; Удовиченко О. Третя залізна дивізія: Матеріали до історії війська УНР: Рік 1919 / упоряд. О. Вишнівський; передм. Л. Шанковського. Нью-Йорк: Червона Калина, 1971. 264 с.; Удовиченко О. І. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних сил 1917–1921. Київ:

зарубіжних² і вітчизняних³ істориків. Попри значні успіхи сучасні науковці продовжують пошук джерел для поглиблення вивчення історії цього збройного формування взагалі та його подільського етапу зокрема. У цьому контексті більшої уваги потребує вивчення спогадів очевидців тих подій. Тому мета статті – з'ясувати джерелознавчу цінність таких видань для вивчення історії функціонування галицького війська на теренах Подільського краю.

Важливе значення для створення цілісної картини діяльності УГА на Поділлі мають чисельні мемуарні праці, які за походженням можна умовно поділити на кілька груп.

До першої належать праці представників вищого та середнього командного складу УГА й армії УНР (Української Народної Республіки) (М. Тарнавського⁴, А. Кравса⁵, О. Станіміра⁶, В. Купченка⁷, Л. Мишуги⁸, О. Левицького⁹, С. Шухевича¹⁰,

---

Україна, 1995. 206 с.; Шанковський Л. Українська Галицька Армія: воєнно-історична студія. Вінніпег: Вид-во Дм. Микитюка. 1974. 396 с.

² Грицкевич А. П. Борьба за Украину, 1917–1921 / под науч. ред. А. Е. Тараса. Минск: Современная школа, 2011. 528 с.

³ Бережинський В. Г. Військова організація основних українських державних формувань. Київ, 1995. Ч. 3. 39 с.; Бережинський В. Г. Червона Українська Галицька армія. Київ, 1997. 39 с.; Гордієнко В. Українська Галицька Армія. Львів: Меморіал, 1991. 111 с.; Завальнюк О. М., Олійник С. В. Українська Галицька армія на Поділлі (липень 1919 – травень 1920 рр.): монографія. 2-ге вид., допов. і перероб. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2013. 292 с.; Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / кер. авт. кол. й відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. 628 с.; ЗУНР. 1918–1923: Ілюстрована історія. Львів; Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2008. 524 с.; Литвин М. Р., Науменко К. Є. Історія галицького стрілецьтва. Львів: Каменяр, 1991. 200 с.; Макачук С. А. Українська республіка галичан: Нариси про ЗУНР. Львів: Світ, 1997. 191 с.; Солдатенко В. Ф., Савчук Б. П. Галицька армія у Наддніпрянській Україні. Київ: Світогляд, 2004. 213 с.

⁴ Тарнавський М. Спогади. *Вечірня година*. 1992. № 4. 126 с.

⁵ Кравс А. За українську справу: Спомини про III корпус УГА після переходу за Збруч. Львів: Червона Калина, 1937. 99 с.

⁶ Станімір О. Моя участь у Визвольних змаганнях 1917–1920. Торонто, 1966. 192 с.; Станімір О. 3-тя бригада ЧУГА. *Українська Галицька Армія: у 40-річчя її участі у визвольних змаганнях (матеріали до історії)*. Вінніпег: Вид. хор. УСС Д. Микитюк, 1960. Т. 2. С. 235–245; Станімір О. Українська Галицька Армія в боях з армією ген. А. Денікіна. *Українська Галицька Армія: у 40-річчя її участі у визвольних змаганнях (матеріали до історії)*. Вінніпег: Вид. хор. УСС Д. Микитюк, 1958. Т. 1. С. 469–483.

⁷ Купченко В. Армійська група ген. Кравса в наступі на Київ в серпні 1919 року. *Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1923 рік*. Львів: Червона Калина, 1922. С. 108–117.

⁸ Мишуга Л. Похід українського війська на Київ (серпень 1919). Відень: Український прапор, 1920. 27 с.

⁹ Левицький О. Галицька армія на Великій Україні (спомини з часу від липня до грудня 1919). Відень, 1929. 193 с.; Левицький О. Договір Української Галицької Армії з армією ген. Денікіна. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 484–514; Пропаганда й преса. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 325–333.

¹⁰ Шухевич С. Спомини з УГА (1918–1920): у 5-ти т. Львів, 1929. Т. 3. 162 с.; Т. 4. 147 с.; Т. 5. 164 с.

М. Омелянович-Павленка¹¹, Ю. Тютюнника¹²), в яких, окрім інформації про бойову діяльність галицького війська на Поділлі, його взаємодію з Армією УНР, містяться дані про різні аспекти його історичного шляху на цих теренах. Так, у М. Тарнавського можна знайти маловідому інформацію про те, що перед переходом основної частини галицького війська через Збруч на допомогу УНР було направлено дві бригади УГА. Цікавими видаються його особисті переживання і згадки про судовий процес над ним й А. Шаманеком, яких, звинувативши в державній зраді, виправдали. А. Кравс у спогадах простежує бойовий шлях ввіреного йому в підпорядкування 3-го корпусу УГА. О. Станімір згадує про бойові дії своєї 8-ї Самбірської бригади. В. Купченко розповідає про військові звитяги війська та своєї бригади, наводить хронологію здобуття галицькими стрільцями окремих населених пунктів краю. Окрім того, у спогадах О. Станіміра й М. Тарнавського є чимало фактичного матеріалу щодо важких випробувань кінця 1919 – початку 1920 рр., пов'язаних із поширенням серед галицького війська епідемії тифу, вимушених «союзів» з А. Денікіним і більшовиками. Л. Мишуга аналізує загальний перебіг бойових дій на теренах Поділля, активним учасником яких була УГА.

Із зазначеного списку доцільно виділити спогади О. Левицького. У його працях представлено розлогу картину не лише бойової діяльності галицького війська на Поділлі, а його організацію, внутрішнє життя і побут стрілецтва, взаємини з місцевим населенням тощо. Окремо звертаємо увагу на публікацію «Галицька армія на Великій Україні»¹³. У ній констатовано жахливий матеріальний стан галицького війська на час його прибуття з-за Збруча на Поділля, наявні труднощі у взаєминах з органами влади Другої УНР в регіоні. Разом із тим О. Левицький вказує, що республіканська влада, хоч і зрідка, надавала деяку допомогу галичанам. Найбільш яскравим прикладом цього слугувало проведення «Тижня козака», коли частка зібраної допомоги пішла на користь УГА¹⁴.

О. Левицький окремо відзначає діяльність галицьких медиків (28 на армію), які попри важкі умови, при нестачі мінімально необхідного, намагалися боротися з поширенням серед війська епідемії тифу. Їхню працю за таких обставин він вважав героїчною¹⁵.

У дослідженні автор намагався показати, що давало галицьке військо «народній справі» на Великій Україні, зокрема Поділлі. Він подає чимало фактів із питань підготовки галицьких стрільців, офіцерського складу¹⁶. Багато уваги присвячено стосункам галицьких вояків із подолянами. Окремої ж уваги заслуговує інформація про роль УГА у зростанні культурно-освітнього й національного рівня останніх, яку виконував Відділ для освіти при Команді етапу Галицької

¹¹ Омелянович-Павленко М. На Україні 1919. *Спогади українського командарма*. Київ: Планета людей, 2002. С. 184–229; Омелянович-Павленко М. Зимовий похід. *Спогади українського командарма*. Київ: Планета людей, 2002. С. 231–437.

¹² Тютюнник Ю. З поляками проти Вкраїни. Київ: Україна, 1991. 103 с.; Тютюнник Ю. Зимовий похід 1919–1920 рр. 3-тє вид. Львів, 1935. 99 с.

¹³ Левицький О. Галицька армія на Великій Україні... 197 с.

¹⁴ Там само. С. 9–22.

¹⁵ Там само. С. 23–38.

¹⁶ Там само. С. 56–60.

армії та Пресова квартира. Цікаво, що до цієї діяльності активно залучали місцеві осередки «Просвіти» й окремих представників національно свідомої подільської інтелігенції¹⁷. Така робота сприяла зростанню позитивного ставлення подолян до галицького війська. У мемуарах О. Левицького надзвичайно ретельно зображена діяльність як Відділу для освіти, так і Пресової квартири. Розкрита їх структура, а характеристика діяльності відділів останньої супроводжується значним фактажем із наведенням прізвищ керівників та активних діячів¹⁸.

Взагалі О. Левицький – один із небагатьох, хто дуже детально показав у публікаціях обставини укладення вимушеного перемир'я і «союзу» УГА з денікінцями, хід переговорів, його результати та наслідки¹⁹.

Дещо менш інформативні в цьому плані спогади представників наддніпрянського командного складу. Проте від цього цінність джерел не зменшується. Так, мемуари М. Омеляновича-Павленка та Ю. Тютюнника свідчать, що попри вимушений перехід галичан до складу Збройних сил Півдня Росії, вони залишилися відданими українській справі й під час Зимового походу Армії УНР по тилах противника УГА надала республіканському війську значну допомогу. У М. Омеляновича-Павленка навіть сумнівів не було де і на якій ділянці фронту прориватись (звісно, галицькій).

Значимість спогадів галицького командного складу підсилюється ще й тим, що поряд із бойовими подіями вони висвітлюють різні аспекти перебування галицького війська на теренах Подільського краю. Так, у С. Шухевича можна знайти дані про взаємини між галичанами й подолянами, передумови і процедуру укладення угоди з денікінцями, перехід УГА на бік більшовиків та реорганізацію її в ЧУГА й ін. Цікаві та цінні для висвітлення різних складових перебування галичан на Поділлі спогади М. Островерхи²⁰. У них з'ясовані різні питання, пов'язані з життям і побутом молодшого командного складу та рядових стрільців 10-ї галицької бригади, зокрема куреня, у якому служив автор. Праця містить дані про відносини галичан із місцевим населенням, які свідчать про зростання її позитивної динаміки від середини липня 1919 р.

Події, пережиті особисто, часто підкріплені офіційними даними. Окремо відзначимо спогади Д. Лаха про перебування галичан у районі Жмеринки, насамперед, його свідчення про побут галицького підрозділу в Хмільнику²¹. Автор наводить факти, які засвідчували про неабиякі зусилля галицьких стрільців щодо підвищення національної свідомості й відданості українській справі серед населення цього та інших населених пунктів. А надзвичайно толерантне, виважене і справедливе ставлення до проблем населення округи зміцню-

¹⁷ Левицький О. Галицька армія на Великій Україні... С. 64–74.

¹⁸ Там само. С. 74–86; Левицький О. Пропаганда й преса. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 325–333.

¹⁹ Левицький О. Галицька армія на Великій Україні... С. 87–180; Левицький О. Договір Української Галицької Армії з армією ген. Денікіна. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 484–514.

²⁰ Островерха М. Близк і темрява: 1918–1919–1920. Нью-Йорк, 1966. 208 с. Островерха М. Рік 1919. *Літопис Червоної Калини* (Львів). 1930. Ч. 7. С. 3–8; Тиф. *Літопис Червоної Калини*. 1931. Ч. 1. С. 3–6.

²¹ Лох П. Під Жмеринкою. *Українська Галицька Армія: Збірка спогадів / уклад., авт. передм. і прим. М. Баран. Львів, 2002. С. 36–60.*

вало прихильне ставлення до галичан із боку місцевого населення, особливо єврейського, яке вояки практично урятували від погрому, що назрівав з боку навколишніх сільських повстанців.

Заслужують уваги спогади й інших учасників боротьби за українську державність, пов'язані з перебуванням їх авторів на теренах Подільського краю. Ці роботи, як загальні (О. Назарук²², М. Лозинський²³, І. Калічак²⁴, Є. Бородієвич²⁵), так і вузькоспеціалізовані, присвячені висвітленню збройної боротьби (А. Льобковіц²⁶, В. Волицький²⁷, М. Дольницький²⁸), укладенню угоди УГА з денікінцями (Г. Кох²⁹, Є. Яворський³⁰, І. Цьокан³¹), утворенню ЧУГА (О. Гірняк³²), діяльності польового духівництва УГА (І. Лебедович)³³ тощо. З них окремо треба виокремити спогади, пов'язані з питанням поповнення галицького війська та підготовки його офіцерського складу³⁴, де, крім загальної інформації, подано детальний огляд навчального процесу, викладацький склад, списки випускників старшинських шкіл, їхні фотографії тощо. Мемуари дають змогу встановити, що на Поділлі функціонували: Вишкіл команди етапу (Ямпіль), Армійський вишкіл (с. Грушка), Старшинська школа піхоти (с. Гута Чугорська), Старшинська школа артилеристів УГА (с. Безнісківці)³⁵.

²² Назарук О. Рік на Великій Україні. Конспект споминів з української революції. Відень: Український прапор, 1920. 94 с.

²³ Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Відень, 1922. 228 с.

²⁴ Калічак І. Записки четаря (спомини 1918–1919). Львів: Червона Калина, 1931. 104 с.

²⁵ Бородієвич Є. В чотирикутнику смерті: Причинки до трагедії УГА на Великій Україні (із воєнного записника 3-ї бригади). Нью-Йорк: Говерля, 1975. 86 с.

²⁶ Льобковіц А. Похід УГА на Київ в 1919 році. *Українська Галицька Армія: у 50-річчя її участі у визвольних змаганнях (матеріали до історії)*. Вінніпег: Вид. хор. УСС Д. Микитюк, 1958. Т. 1. С. 155–204.

²⁷ Волицький В. На Львів. Київ: Воєнні спогади 1918–1920. Торонто, 1963. 239 с.

²⁸ Дольницький М. Українська Галицька Армія в боях з більшовиками. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 451–468.

²⁹ Кох Г. Договір з Денікіном (від 1 до 17 листопада 1919 р.). Львів: Червона Калина, 1930. 55 с.

³⁰ Яворський Є. Денікініада УГА: Популярний нарис. Яворів: Накладом видавн. кооператива «Гарт», 1929. 32 с.

³¹ Цьокан І. Від Денікіна до більшовиків. Фрагмент споминів з Радянської України. Відень: Український прапор, 1921. 19 с.

³² Гірняк Н. Останній акт трагедії Української Галицької Армії. Perth Amboy, N.J.: Вид-во Українського військового інституту в США, 1959. XV. 285 с.

³³ Лебедович І. Польові духовники Української Галицької Армії (Матеріали до історії). Вінніпег: Накл. автора, 1963. 326 с.

³⁴ Алиськевич М. Вишкіл Команди Етапу УГА на Україні. *Літопис Червоної Калини* (Львів) 1932. Ч. 3. С. 14–17; Ключ О. Армійський Вишкіл УГА. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 365–367; Ключ О. Старшинська Школа Піхоти. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 368; Толюк-Кульчицький С. Старшинські школи ГА. *Українська Галицька Армія: у 50-річчя її участі у визвольних змаганнях (матеріали до історії)*. Вінніпег: Вид. хор. УСС Д. Микитюк, 1958. Т. 4. С. 265–270; Я. К-в. Армійський Вишкіл. *Календар Червоної Калини на 1924 рік*: Ювіл. вид. в десятиліття виступу УСС, 1914–1924. Львів; Київ: Червона Калина, 1923. С. 75–76; Ярбій В. Останні дні Старшинської Школи Піхоти УГА. (Виїмки зі щоденника фреквентанта, підхорунжого УСС Казки). *Літопис Червоної Калини*. 1931. Ч. 3. С. 16–17.

³⁵ Алиськевич М. Вишкіл Команди Етапу УГА на Україні. С. 14–17; Ключ О. Армійський Вишкіл... С. 366–367; Ключ О. Старшинська Школа Піхоти... С. 368; Толюк-Кульчицький С. Старшинські школи ГА. С. 270; Ярбій В. Останні дні... С. 16–17.

Достатньо чітку картину діяльності при війську театральної управи та підпорядкованих їй театральних труп представлено у спогадах Т. Демчука³⁶ і Т. Кліма³⁷. Вони відзначають, що командування, розуміючи важливість театральної справи, намагалося одержати в розпорядження справжній професійний театр, а тому до культурно-просвітньої праці залучили «Новий львівський театр». Акторів, які прибули зі Львова до Вінниці було введено у штат армії. «Новий львівський театр» давав щонайменше чотири вистави на тиждень. Цікавими видаються дані про репертуар («Невільник», «Наталка Полтавка», «Сватання на Гончарівці», «Мартин Боруля» та ін.), склад трупи – 50 працівників, графік виступів. Автори публікацій відзначають неабиякий успіх як серед галицького стрілецтва, так і подолян. Крім того, театр брав активну участь у громадському житті, зокрема в збиранні пожертв у фонд «Тижня українського козака». Театральна трупа видавала гумористичний журнал «Ріпа»³⁸.

Неабияке значення мають і невеликі за обсягом мемуарні видання сучасників тих подій, що з'явилися в 20–30-х роках ХХ ст. у західноукраїнських часописах та документальній збірці Д. Микитюка. Їх автори висвітлюють переважно окремі епізоди діяльності УГА, чим наповнюють історію формування цінним матеріалом. Зокрема, радянський слід в історії УГА вивчає М. Аліськевич і М. Андрусяк³⁹.

Достатньо інформативними видаються мемуари, в яких представлена діяльність окремих підрозділів⁴⁰ і родів війська⁴¹. Крім загальних даних, у цих виданнях відзначено бойовий поступ галицького війська – як бойові звияги, так і невдачі – наведено прізвища героїв баталій. Наприклад, С. Гайдучок, згадуючи успішні бої 4-ї бригади галичан за Проскурів, наводить факт здобуття її підрозділами під командуванням сотників Іваніва та Гадзейки двох більшовицьких бронепоездів⁴². І. Сокіл у спогадах відобразив участь його куреня, який діяв у

³⁶ Демчук Т. Військові театри при ГА. *Календар Червоної Калини на 1924 рік...* С. 153–155.

³⁷ Клим Т. «Новий Львівський Театр» при Начальній Команді Галицької Армії. *Літопис Червоної Калини*. 1931. Ч. 6. С. 7–9; Клим М. До історії Нового Львівського театру при Начальній Команді Галицької Армії. *Літопис Червоної Калини*. 1931. Ч. 3. С. 7–8.

³⁸ Демчук Т. Військові театри... С. 153–154; Клим Т. «Новий Львівський Театр». С. 8.

³⁹ Аліськевич М. Півроку під більшовиками. *Літопис Червоної Калини*. 1933. Ч. 9. С. 21–23; Ч. 11. С. 20–23; Аліськевич М. Серед останків УГА (спомини). *Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1932 р.* Львів: Червона Калина, 1931. С. 111–116.

⁴⁰ Гайдучок С. З листів слави 4 Золочівської бригади. *Літопис Червоної Калини*. 1930. Ч. 4. С. 11; Д. М. Короткі історичні нариси бригад УГА. *Українська Галицька Армія: у 40-річчя її участі у визвольних змаганнях...* Т. 1. С. 85–126; Луцький М. 2-га бригада ЧУГА. *Українська Галицька Армія: у 40-річчя її участі у визвольних змаганнях...* Т. 2. С. 227–233; Скидан М. Шлях І галицького корпусу в поході на Київ. *Літопис Червоної Калини*. 1936. Ч. 2. С. 7–10; Ч. 3. С. 14–19; Сокіл І. Від Збруча до Києва. Слідом ІІІ куреня 5 сокальської бригади. *Літопис Червоної Калини*. 1938. Ч. 5. С. 3–5.

⁴¹ Ганицький О. Кіннота Української Галицької Армії. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 205–209; Земик Р. Дещо про летунство УГА. *Український скиталець*. 1928. Ч. 13. С. 9–11; Ч. 14. С. 3–6; Ч. 15. С. 4–5; Зуб П. Причини до історії нашого літунства. *Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1923 рік*. Жовква; Львів: Червона Калина, 1922. С. 75–76; Лемківський І. Летунство УГА. *Літопис Червоної Калини*. 1938. Ч. 11. С. 7–10; Ч. 12. С. 15–17; Мацькевич С. Артилерія УГА. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 177–181; Фостаковський І. Летунство УГА. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 217–240; Шанковський Л. Піхота УГА. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 145–175.

⁴² Гайдучок С. З листів слави... С. 11.

складі 5-ї галицької бригади, у боях за Жмеринку⁴³. М. Скидан, згадуючи шлях I корпусу УГА, яскраво описав ті емоції, з якими галичани залишали Галичину і прибували на Поділля, заходи, які проводило галицьке командування серед подолань щодо роз'яснення мети появи на теренах їхнього краю стрілецтва, участь галичан у допомозі місцевому населенню у зборі зернових тощо⁴⁴.

О. Ганицький, С. Мацькевич, Л. Шанковський, Р. Земик, П. Зуб, І. Лемківський та О. Фостаковський достатньо детально розглянули організацію і функціонування таких родів галицького війська, як піхота, кіннота, артилерія й авіація. Крім того, навели дані про озброєння, яке ті мали в користуванні, його технічну характеристику, тактику ведення бою, прізвища окремих представників цих родів, що відзначилися в боях за українську державність.

Слушною видається характеристика галицького стрільця, в якій Л. Шанковський виділив такі якості, як згуртованість і дисциплінованість, невибагливість, витривалість. Водночас автор переконаний, що послаблювала боєздатність непристосованість до маневреної (на відміну від звичної для нього фронтової) війни та партизанських методів⁴⁵. На думку О. Ганицького, серйозним недоліком УГА була недостатня увага до кінноти та можливостей її застосування в бойових операціях. На переконання автора, дещо легковажним у цьому питанні виявилось галицьке вище командування та політики ще до прибуття галичан на Поділля, а в нових умовах ліквідувати недолік було вкрай важко, тому в боях на теренах подільського краю відчувалася нестача кінноти⁴⁶. На переконання С. Мацькевича, артилерія галицького війська була найкращим родом військ, за своїм рівнем перевершуючи всіх противників⁴⁷.

Надзвичайно тісно з Поділлям пов'язане функціонування галицької авіації, що засвідчують мемуари військових. Адже тривалий час її місцем дислокації була Шатава, Нова Ушиця, Вінниця, звідки здійснювали розвідувальні вильоти на Старокостянтинів, Козятин, Жмеринку, Вінницю, Київ. А силами галицьких авіаторів було усунено з бою за Жмеринку більшовицькі бронепоезди⁴⁸.

Спогади дають змогу відтворити функціонування окремих служб і структур УГА під час перебування на Поділлі. У цих виданнях, переважно невеликих за обсягом, подано доволі розлогу картину організації та діяльності тилової служби (команди запілля)⁴⁹, польової жандармерії⁵⁰, судівництва⁵¹, радіослужби⁵², поштового зв'язку⁵³. Остання навіть намагалася налагодити

⁴³ Сокіл І. Від Збруча до Києва... С. 4.

⁴⁴ Скидан М. Шлях I галицького корпусу... С. 7–8.

⁴⁵ Шанковський Л. Піхота УГА... С. 173–174.

⁴⁶ Ганицький О. Кіннота Української Галицької Армії... С. 205–207.

⁴⁷ Мацькевич С. Артилерія УГА... С. 180.

⁴⁸ Лемківський І. Летунство УГА... С. 15–16; Фостаковський І. Летунство УГА... С. 233–234.

⁴⁹ Бемко В. Команда Запілля і Команда Етапу. *Українська Галицька Армія*... Т. 1. С. 362–364.

⁵⁰ Козак І. Дещо про державну жандармерію. *Літопис Червоної Калини*. 1932. Ч. 6. С. 15–17; Козак І. Польова жандармерія УГА. *Українська Галицька Армія*... Т. 2. С. 291–296.

⁵¹ Ставничий Р. Судівництво. *Українська Галицька Армія*... Т. 1. С. 321–324.

⁵² Білінський П. Служба зв'язку УГА. *Українська Галицька Армія*... Т. 1. С. 249–256; Ляйнберг Л. Радіослужба в УГА. *Календар-альманах Червоної Калини на 1922 р.* Львів; Жовква, 1922. С. 130–132.

⁵³ Д. М. Польова пошта УГА. *Українська Галицька Армія*... Т. 1. С. 293–296.

через штаб Головного отамана С. Петлюри листування між галицькими стрільцями і їхніми родинами за допомогою спеціальної подвійної листівки (одна – до Галичини, інша – до галицького стрільця). Є відомості, що деякі з них доходили до адресатів, а дехто отримував навіть відповідь⁵⁴. Спогади І. Сохоцького допомагають дослідити «радянський етап» в історії галицького війська. У них подано інформацію про організацію та діяльність польового штабу ЧУГА, таких його структурних одиниць, як ревтрибунал, політичний відділ тощо⁵⁵.

Як свідчать публікації І. Вислоцького, в УГА досить ефективною у подільський період була розвідслужба⁵⁶. Вона доволі успішно протидіяла ворожим розвідкам. Так, по здобутті Жмеринки в місті було ліквідовано більшовицькі шпигунські осередки, виявлено шпигунів, які діяли під виглядом «сестер жалібниць», заарештовано у Вінниці начальника польської розвідки в Україні полковника Ковалевського тощо⁵⁷.

Надзвичайно потужний фактаж надають спогади щодо організації та діяльності медичної служби в УГА на Поділлі⁵⁸. Ці публікації достовірні з огляду на те, що їх авторами були здебільша її представники. Загалом, медична служба, прибувши на терени Подільського краю, зіткнулася з безліччю проблем. Її керівникові А. Бурачанському фактично заново довелося все організовувати, ситуацію ускладнювала нестача медпрацівників, ліків⁵⁹. За Збруч перейшло лише 3 польові лікарні, кожна з яких могла прийняти 250–300 хворих, і 4 лічниці на 100–120 хворих⁶⁰. Найкраще зорганізованою з усіх військових підрозділів та частин була медична служба у бригаді Українських січових стрільців (УСС)⁶¹. О. Лазурк згадує про санітарну місію Міжнародного Червоного Хреста для боротьби з інфекційними захворюваннями, яка прибула з Відня до Вінниці, обладнану на 200 ліжок, із великою кількістю ліків, які розподілили між усіма лікарнями⁶². Однак їх не вистачало, щоб задовільнити потреби всієї армії.

⁵⁴ Д. М. Польова пошта УГА. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 295.

⁵⁵ Сохоцький І. Польовий штаб ЧУГА. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 534–537.

⁵⁶ Вислоцький І. Військова розвідка УГА. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 354–359; Вислоцький І. Спогади розвідуючого старшини 1919–1920 на Великій Україні. *Літопис Червоної Калини*. 1934. Ч. 5. С. 6–10; Ч. 7–8. С. 8–11; Ч. 9. С. 6–8.

⁵⁷ Вислоцький І. Військова розвідка УГА... С. 357–358; Вислоцький І. Спогади розвідуючого старшини... С. 6–7.

⁵⁸ Гайдучок С. Слідом санітарної служби в 4 золочівській бригаді. *Літопис Червоної Калини*. 1930. Ч. 4. С. 16–18; Демчук В. Санітарна Місія для поборення пошестей на Україні. Спогади. *Літопис Червоної Калини*. 1939. Ч. 6. С. 8–14; Лазурко О. Дещо з санітарних відносин УГА. *Український скиталець*. Відень, 1923. № 5. С. 31–36; № 6. С. 19–23; № 7. С. 22–25; № 9–10. С. 26–29; № 12. С. 19–22; № 13. С. 21–27; № 14. С. 12–16; Щуровський В. Зі записків лікаря бригади УСС. *Календар Червоної Калини на 1924 рік: Ювіл. вид. в десятиліття виступу УСС, 1914–1924*. Львів; Київ: Червона Калина, 1923. С. 79–90; Щуровський В. Медична і санітарна служба. *Українська Галицька Армія...* Т. 1. С. 271–285; Щуровський В. Нарис санітарної служби Українських Січових Стрільців і І Бригади УСС. *Літопис Червоної Калини*. 1936. Ч. 1. С. 11–15.

⁵⁹ Гайдучок С. Слідом санітарної служби... С. 17.

⁶⁰ Щуровський В. Медична і санітарна служба... С. 282.

⁶¹ Щуровський В. Зі записків лікаря... С. 85.

⁶² Демчук В. Санітарна Місія... С. 8.

Цікаві для дослідження подільської сторінки УГА й мемуарні праці Р. Гаванського⁶³ та В. Кучабського⁶⁴. У них попри загальний огляд й аналіз подій, що характеризують усю воєнно-політичну складність тих часів, є і дані про окремі події з історії галицького війська, зокрема й маловідомі. Наприклад, Р. Гаванський згадував, що лікарі попри скрутне становище армійської медичної служби та поширення епідемії тифу серед стрільцтва не залишали без допомоги місцеве населення⁶⁵.

Варто відзначити мемуарно-документальні роботи, що видали колишні державні діячі, наприклад І. Мазепа⁶⁶ та Л. Чикаленко⁶⁷, які добре знали на тонкощах тодішнього військово-політичного процесу, закулісних інтригах. Саме вони сприяють формуванню цілісної картини тих подій, активним учасником яких було галицьке військо.

Необхідно відзначити, що подільська сторінка історії УГА, хоч і поверхово, представлена в мемуарній літературі ворожих українській справі сторін, що становлять останню групу такого виду джерел.

Мемуари білогвардійського табору представлені публікаціями його командного складу. Так, головнокомандувач Збройними силами Півдня Росії генерал А. Денікін в «Очерках русской смуты», аналізуючи бойові дії на Українському фронті, згадує свої вказівки «дружелюбного ставлення до галичан, з метою вилучення їх з підпорядкування Петлюри»⁶⁸. Повідомляє автор і про Зятківську угоду, відзначаючи, що УГА не могла бути використана проти Армії УНР. Також наголосив, що після переходу галицького війська на бік білогвардійців, воно до кінця зберегло дисципліну, але через моральні потрясіння, фізичну немічність (майже 10 тис. хворих на тиф) на той час не мало змоги відновити боєздатності⁶⁹.

Згадав про галичан у спогадах і генерал Я. Слащов. Окрім інформації про перебіг Зятківських переговорів, він звернув увагу на запеклість боїв, що передували цій події⁷⁰.

Переговори представників галицької та білогвардійської армій на ст. Зятківці побіжно у спогадах згадав Б. Штейфон⁷¹. Автор наголосив, що група денікінців під командуванням генерала Бредова, зазнаючи відчутних втрат, пробивалася через галичан, які дислокувалися на теренах Поділля, до Польщі.

⁶³ Гаванський Р. Пам'ятного 1919 року. (Спомини з Великої України). *Історичний календар-альманах Червоної Каліни на 1929 рік*. Львів: Червона Калина, 1929. С. 120–132.

⁶⁴ Кучабський В. Зовнішньо-політичне положення об'єднаних українських армій у «Чотирикутнику Смерті» в липні–серпні 1919 р. *Літопис Червоної Каліни*. 1931. Ч. 10. С. 13–17; Ч. 11. С. 7–10; Ч. 12. С. 15–18.

⁶⁵ Гаванський Р. Пам'ятного 1919 року. С. 125.

⁶⁶ Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1927–1921. Прага: Пробоем, 1942. Т. 2. 232 с.; Т. 3. 346 с.

⁶⁷ Чикаленко Л. Уривки зі спогадів з років 1919–1920. Нью-Йорк: Наша батьківщина, 1963. 166 с.

⁶⁸ Деникин А. И. Очерки русской смуты: Вооруженные силы юга России. Заключительный период борьбы. Январь 1919 – март 1920. Минск: Харвест, 2002. С. 289.

⁶⁹ Там само. С. 290.

⁷⁰ Слащов Я. Материалы по истории гражданской войны в России (операции белых, Петлюры и Махно на Украине в последней четверти 1919 года). *Военный вестник*. 1922. № 11. С. 289.

⁷¹ Штейфон Б. А. Бредвский поход. *Белое дело*. 1927. Т. 3. С. 91–139.

Ще одна згадка про УГА на Поділлі вміщена у спогадах С. Штерна. Вона пов'язана саме з перебуванням галичан у складі денікінської армії. У ній констатується небоєздатність галицького війська в наслідок епідемії тифу⁷².

Радянський блок спогадів відображають мемуари командного складу Червоної армії. Уміщена в них інформація щодо подільської доби УГА пов'язана з двома подіями. Перша стосується рейду-прориву південної групи військ Червоної армії з Одеси на північ до Коростеня, шлях якої проходив у районі стику галичан та добровольців і супроводжувався бойовими діями⁷³. Друга пов'язана з початком польсько-радянської війни у травні 1920 р., а саме із виступом двох галицьких бригад на стороні польсько-українського війська⁷⁴.

Отже, існує чимало спогадів, у яких тою чи тою мірою висвітлено події, пов'язані з подільською сторінкою історії УГА. Представлений огляд засвідчує, що предметом уваги мемуаристів був не лише бойовий шлях галицького війська, а й його організація, внутрішнє життя тощо. Все це дає підстави вважати спогади цінним інформаційним джерелом та спонукає до розширення кола такого типу джерел.

REFERENCES

1. Alyskevych, M. (1931). Sered ostankiv UHA (spomyny). *Istorychnyi kalendar-almanakh Chervonoï Kalyny na 1932 r.*, 111–116 [in Ukrainian].
2. Alyskevych, M. (1932). Vyshkil Komandy Etapu UHA na Ukraini. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 3, 14–17 [in Ukrainian].
3. Alyskevych, M. (1933). Pivroku pid bilshovykamy. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 9, 21–23 [in Ukrainian].
4. Alyskevych, M. (1933). Pivroku pid bilshovykamy. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 11, 20–23 [in Ukrainian].
5. Bemko, V. (1958). Komanda Zapillia i Komanda Etapu. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halyska Armia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 362–364). Winnipeg [in Ukrainian].
6. Berezhytskyi, V. H. (1995). *Viiskova orhanizatsiia osnovnykh ukrainskykh derzhavnykh formuvan* (Vol. 3). Kyiv [in Ukrainian].
7. Berezhytskyi, V. H. (1997). *Chervona Ukrainska Halyska armia*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Bilinskyi, P. (1958). Sluzhba zviazku UHA. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halyska Armia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 249–256). Winnipeg [in Ukrainian].
9. Borodiievych, Ye. (1975). *V chotyrykutnyku smerti: Prychynky do trahedii UHA na Velykii Ukraini (iz voiennoho zapysnyka 3-yi bryhady)*. New York: Hoverlia [in Ukrainian].

⁷² Штерн С. В. В огне гражданской войны: Воспоминания, впечатления, мысли. Париж, 1922. С. 177–178.

⁷³ Верхотурский А. Прорыв южной группы. Москва: ГИЗ, 1924. 68 с.

⁷⁴ Какурин Н., Берендас К. Киевская операция поляков 1920 г. Москва; Ленинград, 1928. 28 с.; Степанов И. С Красной Армией на панскую Польшу: впечатления и наблюдения. Москва: ГИЗ, 1920. 102 с.

10. Chykalenko, L. (1963). *Uryvky zi spohadiv z rokiv 1919–1920*. New York: Nasha batkivshchyna [in Ukrainian].
11. D. M. (1958). Korotki istorychni narysy bryhad UHA. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 85–126). Winnipeg [in Ukrainian].
12. D. M. (1958). Polova poshta UHA. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 293–296). Winnipeg [in Ukrainian].
13. Demchuk, T. (1924). Viiskovi teatry pry HA. *Kalendar Chervonoi Kalyny na 1924 rik*, 153–155 [in Ukrainian].
14. Demchuk, V. (1939). Sanitarna Misiia dlia poborennia poshetei na Ukraini. Spomyny. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 6, 8–14 [in Ukrainian].
15. Denikin, A. Y. (2002). *Ocherky russkoi smuty: Vooruzhennye sily yuha Rossii. Zakliuchitelnyi period borby. Yanvar 1919 – mart 1920*. Minsk: Kharvest [in Russian].
16. Dolnytskyi, M. (1958). Ukrainska Halytska Armia v boiakh z bolshevykamy. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 451–468). Winnipeg [in Ukrainian].
17. Dotsenko, O. (1923). Litopys ukrainskoi revoliutsii. Materialy i dokumenty do istorii ukrainskoi revoliutsii. (Vol. 2(4)). Kyiv; Lviv [in Ukrainian].
18. Dotsenko, O. (2001). *Zymovy pokhid (6.XII.1919–6.V.1920)*. Kyiv: Vyd-vo im. Oleny Telihy [in Ukrainian].
19. Fostakovskiy, I. (1958). Letunstvo UHA. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 217–240). Winnipeg [in Ukrainian].
20. Haiduchok, S. (1930). Slidom sanitarnoi sluzhby v 4 zolochivskii bryhadi. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 4, 16–18 [in Ukrainian].
21. Haiduchok, S. (1930). Z lystiv slavy 4 Zolochivskoi bryhady. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 4, 11 [in Ukrainian].
22. Hanytskyi, O. (1958). Kinnota Ukrainskoi Halytskoi Armii. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 205–209). Winnipeg [in Ukrainian].
23. Havanskyi R. (1929). Pamiatnoho 1919 roku. (Spomyny z Velykoi Ukrainy). *Istorychnyi kalendar-almanakh Chervonoi Kalyny na 1929 rik*, 120–132 [in Ukrainian].
24. Hirniak, N. (1959). *Ostannii akt trahedii Ukrainskoi Halytskoi Armii*. Perth Amboy: Vyd-vo Ukrainskoho viiskovoho instytutu v SShA [in Ukrainian].
25. Hordiienko, V. (1991). *Ukrainska Halytska Armia*. Lviv: Memorial [in Ukrainian].
26. Hrytskevych, A. P. (2011). *Borba za Ukrainu, 1917–1921* (A. E. Taras, Ed.). Minsk: Sovremennaia shkola [in Russian].
27. Kakurn, N., & Berendas, K. (1928). *Kievskaaia operatsyia poliakov 1920 h.* Moscow; Lenynhrad [in Russian].
28. Kalichak, I. (1931). *Zapysky chetaria (spomyny 1918–1919)*. Lviv: Chervona Kalyna [in Ukrainian].
29. Kapustianskyi, M. (1946). *Pokhid ukrainskykh armii na Kyiv-Odesu v 307. 1919 rotsi: korotkyi istorychnyi ohliad.* (2nd rev. ed.) (Vol. 2 (3)). Munich [in Ukrainian].

30. Karpenko, O. (Ed.). (2001). *Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika. 1918–1923: Istoriiia*. Ivano-Frankivsk: Siversiia [in Ukrainian].
31. Kliun, O. (1958). *Armiiskyi Vyshkil UHA*. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 365–367). Winnipeg [in Ukrainian].
32. Kliun, O. (1958). *Starshynska Shkola Pikhoty*. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 368). Winnipeg [in Ukrainian].
33. Klym, M. (1931). *Do istorii Novoho Lvivskoho teatru pry Nachalnii Komandi Halytskoi Armii. Litopys Chervonoii Kalyna*, 3, 7–8 [in Ukrainian].
34. Klym, T. (1931). “*Novyi Lvivskiy Teatr*” pry Nachalnii Komandi Halytskoi Armii. *Litopys Chervonoii Kalyny*, 6, 7–9 [in Ukrainian].
35. Kokh, H. (1930). *Dohovir z Denikinom (vid 1 do 17 lystopada 1919 r.)*. Lviv: Chervona Kalyna [in Ukrainian].
36. Kozak, I. (1932). *Deshcho pro derzhavnu zhandarmeriiu*. *Litopys Chervonoii Kalyny*. 1932, 6, 15–17 [in Ukrainian].
37. Kozak, I. (1960). *Polova zhandarmeriia UHA*. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 2, pp. 291–296). Winnipeg [in Ukrainian].
38. Kravs, A. (1937). *Za ukrainsku spravu: Spomyny pro III korpus UHA pislia perekhodu za Zbruch*. Lviv: Chervona Kalyna [in Ukrainian].
39. Krypiakevych, I., Hnatevych B., & Stefaniv, Z. (1992). *Istoriiia ukrainskoho viiska (vid kniazhykh chasiv do 20-kh rokiv XX st.)*. (4th rev. ed.). Lviv: Svit [in Ukrainian].
40. Kuchabskyi, V. (1931). *Zovnishno-politychne polozhennia obiednanykh ukrainskykh armii u «Chotyrykutnyku Smerti» v lypni–serpni 1919 r.* *Litopys Chervonoii Kalyny*, 10, 13–17 [in Ukrainian].
41. Kuchabskyi, V. (1931). *Zovnishno-politychne polozhennia obiednanykh ukrainskykh armii u «Chotyrykutnyku Smerti» v lypni–serpni 1919 r.* *Litopys Chervonoii Kalyny*, 11, 7–10 [in Ukrainian].
42. Kuchabskyi, V. (1931). *Zovnishno-politychne polozhennia obiednanykh ukrainskykh armii u «Chotyrykutnyku Smerti» v lypni–serpni 1919 r.* *Litopys Chervonoii Kalyny*, 12, 15–18 [in Ukrainian].
43. Kupchenko, V. (1922). *Armiiska hrupa hen. Kravs v nastupi na Kyiv v serpni 1919 roku. Istorychnyi kalendar-almanakh Chervonoii Kalyny na 1923 rik*, 108–117 [in Ukrainian].
44. Lakh, P. (2002). *Pid Zhmerynkoiu*. In M. Baran (Comp.), *Ukrainska Halytska Armia: Zbirka spohadiv* (pp. 36–60). Lviv [in Ukrainian].
45. Lazurko, O. (1923). *Deshcho z sanitarnykh vidnosyn UHA*. *Ukrainskyi skytalets*, 5, 31–36 [in Ukrainian].
46. Lazurko, O. (1923). *Deshcho z sanitarnykh vidnosyn UHA*. *Ukrainskyi skytalets*, 6, 19–23 [in Ukrainian].
47. Lazurko, O. (1923). *Deshcho z sanitarnykh vidnosyn UHA*. *Ukrainskyi skytalets*, 7, 22–25 [in Ukrainian].
48. Lazurko, O. (1923). *Deshcho z sanitarnykh vidnosyn UHA*. *Ukrainskyi skytalets*, 9–10, 26–29 [in Ukrainian].

49. Lazurko, O. (1923). Deshcho z sanitarnykh vidnosyn UHA. *Ukrainskyi skytalets*, 12, 19–22 [in Ukrainian].
50. Lazurko, O. (1923). Deshcho z sanitarnykh vidnosyn UHA. *Ukrainskyi skytalets*, 13, 21–27 [in Ukrainian].
51. Lazurko, O. (1923). Deshcho z sanitarnykh vidnosyn UHA. *Ukrainskyi skytalets*, 14, 12–16 [in Ukrainian].
52. Lebedovych, I. (1963). *Polovi dukhovnyky Ukrainskoi Halytskoi Armii (Materialy do istorii)*. Winnipeg [in Ukrainian].
53. Lemkivskyyi, I. (1938). Letunstvo UHA. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 11, 7–10 [in Ukrainian].
54. Lemkivskyyi, I. (1938). Letunstvo UHA. *Litopys Chervonoï Kalyny*, 12, 15–17 [in Ukrainian].
55. Levytskyi, O. (1929). *Halytska armii na Velykii Ukraini (spomyny z chasu vid lypnia do hrudnia 1919)*. Vienna [in Ukrainian].
56. Levytskyi, O. (1958). Dohovir Ukrainskoi Halytskoi Armii z armiiieu hen. Denikina. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armii: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 484–514). Winnipeg [in Ukrainian].
57. Levytskyi, O. (1958). Propahanda i presa. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armii: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 325–333). Winnipeg [in Ukrainian].
58. Liainberh, L. (1922). Radiosluzhba v UHA. *Kalendar-almanakh Chervonoï Kalyny na 1922 r.*, 130–132 [in Ukrainian].
59. Lobkovits, A. (1958). Pokhid UHA na Kyiv v 1919 rotsi. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armii: u 50-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 155–204). Winnipeg [in Ukrainian].
60. Lozynskyyi, M. (1922). *Halychyna v rr. 1918–1920*. Vienna [in Ukrainian].
61. Lutskyyi, M. (1960). 2-ha bryhada ChUHA. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armii: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 2, pp. 227–233). Winnipeg [in Ukrainian].
62. Lytvyn, M. R., & Naumenko, K. Ye. (1991). *Istoriia halytskoho striletstva*. Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
63. Makarchuk, S. A. (1997). *Ukrainska respublika halychan: Narysy pro ZUNR*. Lviv: Svit [in Ukrainian].
64. Matskevych, S. (1958). Artyleriiia UHA. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armii: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 177–181). Winnipeg [in Ukrainian].
65. Mazepa, I. (1942). *Ukraina v ohni i buri revoliutsii 1927–1921* (Vol. 2). Prague: Proboiem [in Ukrainian].
66. Mazepa, I. (1942). *Ukraina v ohni i buri revoliutsii 1927–1921* (Vol. 3). Prague: Proboiem [in Ukrainian].
67. Myshuha, L. (1920). *Pokhid ukrainskoho viiska na Kyiv (serpen 1919)*. Vienna: Ukrainskyi prapor [in Ukrainian].
68. Nazaruk, O. (1920). *Rik na Velykii Ukraini. Konspekt spomyniv z ukrainskoi revoliutsii*. Vienna: Ukrainskyi prapor [in Ukrainian].
69. Omelianovych-Pavlenko, M. (2002). *Spohady ukrainskoho komandarma*. Kyiv: Planeta liudei [in Ukrainian].

70. Ostroverkha, M. (1930). Rik 1919. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 7, 3–8 [in Ukrainian].
71. Ostroverkha, M. (1931). Tyf. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 1, 3–6 [in Ukrainian].
72. Ostroverkha, M. (1966). *Blysk i temriava: 1918–1919–1920*. New York [in Ukrainian].
73. Shankovskiy, L. (1958). Pikhota UHA. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armiia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 145–175). Winnipeg [in Ukrainian].
74. Shankovskiy, L. (1974). *Ukrainska Halytska Armiia: voienno-istorychna studii*. Winnipeg: Vyd-vo Dm. Mykytiuka [in Ukrainian].
75. Shchurovskiy, V. (1923). Zi zapyskiv likaria bryhady USS. *Kalendar Chervonoi Kalyny na 1924 rik: Yuvil. vyd. v desiatylittia vystupu USS, 1914–1924*, 79–90 [in Ukrainian].
76. Shchurovskiy, V. (1936). Narys sanitarnoi sluzhby Ukrainykykh Sichovykh Striltsiv i Bryhady USS. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 1, 11–15 [in Ukrainian].
77. Shchurovskiy, V. (1958). Medychna i sanitarna Sluzhba. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armiia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 271–285). Winnipeg [in Ukrainian].
78. Shteifon, B. A. (1927). Bredovskiy pokhod. *Beloe delo*, 3, 91–139 [in Russian].
79. Shtern, S. V. (1922). *V ohne hrazhdanskoï voiny: Vospomynaniia, vpechatleniia, mysl'i*. Paris [in Russian].
80. Shukhevych, S. (1929). Spomyny z UHA (1918–1920) (Vol. 3, p. 162). Lviv [in Ukrainian].
81. Shukhevych, S. (1929). Spomyny z UHA (1918–1920) (Vol. 4, p. 147). Lviv [in Ukrainian].
82. Shukhevych, S. (1929). Spomyny z UHA (1918–1920) (Vol. 5, p. 164). Lviv [in Ukrainian].
83. Skydan, M. (1936). Shliakh I halytskoho korpusu v pokhodi na Kyiv. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 2, 7–10 [in Ukrainian].
84. Skydan, M. (1936). Shliakh I halytskoho korpusu v pokhodi na Kyiv. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 3, 14–19 [in Ukrainian].
85. Slashchov, Ya. (1922). Materialy po istorii hrazhdanskoï voiny v Rossii (operatsyi belykh, Petliury i Makhno na Ukraine v poslednei chetverty 1919 hoda). *Voennyi vestnyk*, 11, 289 [in Ukrainian].
86. Sokhotskiy, I. (1958). Polovyi shtab ChUHA. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armiia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 534–537). Winnipeg [in Ukrainian].
87. Sokil, I. (1938). Vid Zbrucha do Kyieva. Slidom III kurenia 5 sokalskoï bryhady. *Litopys Chervonoi Kalyny*, 5, 3–5 [in Ukrainian].
88. Soldatenko, V. F., & Savchuk, B. P. (2004). Halytska armiiia u Naddnyprianskii Ukraini. Kyiv: Svitohliad [in Ukrainian].
89. Stanimir, O. (1958). Ukrainska Halytska Armiia v boiakh z armiiieu hen. A. Denikina. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armiia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 469–483). Winnipeg [in Ukrainian].
90. Stanimir, O. (1960). 3-tia bryhada ChUHA. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armiia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 2, pp. 235–245). Winnipeg [in Ukrainian].

91. Stanimir, O. (1966). *Moia uchast u Vyzvolnykh zmahanniakh 1917–1920*. Toronto [in Ukrainian].
92. Stavnychy, R. (1958). Sudivnystvo. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 321–324). Winnipeg [in Ukrainian].
93. Stepanov, Y. (1920). *S Krasnoi Armyei na panskuiu Polshu: vpechatleniia y nabliudeniia*. Moscow: HYZ [in Russian].
94. Tarnavskiy, M. (1992). Spohady. *Vechirnia hodyna*, 4, 126 [in Ukrainian].
95. Tiutiunyk, Yu. (1935). *Zymovy pokhid 1919–1920 rr.* (3rd rev. ed.). Lviv [in Ukrainian].
96. Tiutiunyk, Yu. (1991). *Z poliakamy proty Vkrainy*. Kyiv: Ukraina [in Ukrainian].
97. Toliuk-Kulchyt'skyi, S. (1958). Starshynski shkoly HA. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armia: u 50-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 4, pp. 265–270). Winnipeg [in Ukrainian].
98. Tsokan, I. (1921). *Vid Denikina do bilshovyktiv. Frahment spomyniv z Radianskoi Ukrainy*. Vienna: Ukrainskyi prapor [in Ukrainian].
99. Udovychenko, O. (1971). *Tretia zalizna diviziia: Materialy do istorii viiska UNR: Rik 1919* (O. Vyshnivskiy Comp.). New York: Chervona Kalyna [in Ukrainian].
100. Udovychenko, O. I. (1995). *Ukraina u viini za derzhavnist. Istoriia orhanizatsii i boiovykh dii Ukrainskykh Zbroinykh syl 1917–1921*. Kyiv: Ukraina [in Ukrainian].
101. Verkhoturskyi, A. (1924). *Proryv yuzhnoi hrupy*. Moscow: HYZ [in Russian].
102. Volytskyi, V. (1963). *Na Lviv*. Kyiv: *Voenni spohady 1918–1920*. Toronto [in Ukrainian].
103. Vyslotskyi, I. (1934). Spomyny rozviduiuchoho starshyny 1919–1920 na Velykii Ukraini. *Litopys Chervonoii Kalyny*, 5, 6–10 [in Ukrainian].
104. Vyslotskyi, I. (1934). Spomyny rozviduiuchoho starshyny 1919–1920 na Velykii Ukraini. *Litopys Chervonoii Kalyny*, 7–8, 8–11 [in Ukrainian].
105. Vyslotskyi, I. (1934). Spomyny rozviduiuchoho starshyny 1919–1920 na Velykii Ukraini. *Litopys Chervonoii Kalyny*, 9, 6–8 [in Ukrainian].
106. Vyslotskyi, I. (1958). Viiskova rozvidka UHA. In D. Mykytiuk, *Ukrainska Halytska Armia: u 40-richchia yii uchasti u vyzvolnykh zmahanniakh (materialy do istorii)* (Vol. 1, pp. 354–359). Winnipeg [in Ukrainian].
107. Ya. K-v. (1923). Armiyskyi Vyshkil. Kalendar Chervonoii Kalyny na 1924 rik: Yuvil. vyd. v desiatiylyttia vystupu USS, 1914–1924, 75–76 [in Ukrainian].
108. Yarbii, V. (1931). Ostanni dni Starshynskoi Shkoly Pikhoty UHA. (Vyimky zi shchodennyka frekventanta, pidkhorunzhoho USS Kazky). *Litopys Chervonoii Kalyny*, 3, 16–17 [in Ukrainian].
109. Yavorskyi, Ye. (1929). *Denikiniada UHA: Populiarnyi narys*. Yavoriv: Nakladom vydavn. kooperatyva “Hart” [in Ukrainian].
110. Zavalniuk, O. M., & Oliinyk, S. V. (2013). *Ukrainska Halytska armia na Podilli (lypen 1919 – traven 1920 rr.): monohrafiia*. Kamianets-Podil'skyi: PP “Medobory-2006” [in Ukrainian].
111. Zemyk, R. (1928). Deshcho pro letunstvo UHA. *Ukrainskyi skytalets*, 13, 9–11 [in Ukrainian].
112. Zemyk, R. (1928). Deshcho pro letunstvo UHA. *Ukrainskyi skytalets*, 14, 3–6 [in Ukrainian].

113. Zemyk, R. (1928). *Deshcho pro letunstvo UHA*. *Ukrainskyi skytalets*, 15, 4–5 [in Ukrainian].
114. Zub, P. (1922). *Prychyny do istorii nashoho litunstva*. *Istorychnyi kalendar-almanakh Chervonoï Kalyny na 1923 rik*, 75–76 [in Ukrainian].
115. ZUNR. 1918–1923: *Iiustrovana istoriia*. Lviv; Ivano-Frankivsk: Manuskrýpt-Lviv, 2008 [in Ukrainian].

Serhii OLIINYK

THE PODILIAN PAGE IN THE HISTORY OF THE UKRAINIAN GALICIAN ARMY IN THE MEMOIRS OF CONTEMPORARIES

The paper studies the Podilian page in the history of the Ukrainian Galician Army through the memoirs and recollections of its contemporaries. The importance of the latter for an in-depth investigation of the issue leaves no doubt. It is argued that along with the actual material, they contain valuable theoretical generalizations.

The memoirs in question are conditionally classified according to their origin. The content of the memoirs is analyzed in terms of military-political, socio-economic, and national-cultural aspects of the above said military formation deployed in the Podilia region.

In addition to the information on the battles fought by the Galician army, the memoirs and recollections are found to contain data on its size, organization, combat path. As well they contain information on the then political events that directly affected the Ukrainian Galician Army and the relationship of the Galician soldiers with the residents. It is noted that certain concrete facts in the memoirs testify to the complexity and sometimes contradictory nature of those relationships. The publications attest to the true attitude of the Podolians to the Galician army and show a significant proportion of both supporters and opponents. Personal reflections of the contemporaries are also recorded in their memoirs.

Keywords: Ukrainian Galician Army, Podilia, Galician troops, memoirs, recollections.

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Актуальні питання української історії	3
Мисак Наталія. «Молодіж не повинна укладатися в готові вже, вироблені шаблони . . .»: Михайло Грушевський та українське студентство	3
Трач Віра. «Гігієна є мірилом культури»: українські фахові кола та гігієнічний рух у Львові на початку ХХ століття	22
Надрага Марта. Бібліотечна сфера у Другій Речі Посполитій: законодавче регулювання (1923–1939)	45
Фіногенов Олег. Західноукраїнське товариство Ліги Націй: створення, статутні завдання, перші кроки на міжнародній арені	55
Онишко Леся. Голодомор 1932–1933 років в Україні: основні етапи поширення інформації.	66
Ruda Oksana. Educational issue in the Polish socialist party activities during the interwar years of the 20 th century	86
Пагіря Олександр. Співпраця чехословацьких військових і «Карпатської Січі» у протидії диверсійним акціям Польщі й Угорщини проти Карпатської України (1938–1939)	97
Стасюк Олександра. Політичні настрої західних українців під час виборчих кампаній повоєнного періоду	113
Ільницький Василь. Обставини загибелі провідника окружного проводу ОУН Закарпаття Дмитра Бандусяка	125
Муравський Олег. Галицька асамблея (1991): витоки, спекуляції, ухвали . . .	139
Артимишин Павло. «Газові війни» Російської Федерації та України 2006 та 2009 років: візії української суспільно-політичної думки	149
До 100-річчя ЗУНР	175
Ляшкович Роман. Мобілізації українського населення до війська ЗУНР: організація, проблеми, наслідки (листопад-грудень 1918 року)	175
Стукаліна Надія, Лук'янченко Світлана. Військово-політичні успіхи та прорахунки органів державної влади і військового управління ЗУНР у битві за Львів у польсько-українській війні 1918–1919 років.	186
Губський Сергій. Становлення та діяльність військової авіації в українських арміях (1917–1920): історіографічний нарис.	196
Виздрик Віталій, Мельник Олександра. Аграрна політика уряду ЗУНР (ЗОУНР)	211
Олійник Сергій. Подільська сторінка історії Української Галицької армії у спогадах сучасників.	222

Borchuk Stepan, Zasytko Maryana. ZUNR (West Ukrainian People's Republic) in encyclopaedic editions.	238
Воєнна історія	247
Ткачук Андрій. Участь Збройних сил України в системі колективної безпеки в державній політиці незалежної України.	247
Постаті	257
Сова Андрій. Участь Івана Боберського в Науковому товаристві ім. Шевченка напередодні Першої світової війни.	257
Хома Іван. Євген Коновалець і Листопадовий чин у Львові	266
Середюк Марія. Від самостійницьких гасел до нормалізації: громадсько-політична діяльність Володимира Целевича (1931–1939)	274
Романюк Михайло. Василь Кук: до біографії Головного командира УПА (1941–1954).	284
МОВОЗНАВСТВО	293
Дидик-Меуш Ганна. Сполучуваність vs комбінаторика для розвитку історії української мови.	293
Сокіл Богдан. До проблеми функціонування української мови в судах Східної Галичини (на матеріалах засідань Галицького сейму)	304
Галайчук Володимир. Борщ у ритуально-обрядовій та магічній практиці поліщуків Чернігівщини (за польовими матеріалами)	313
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО	
Гаврилів Тимофій. Територія само(в)пізнання: «Чар Марока» Софії Яблонської-Уден.	331
Прокіп Валентина. «Небуденна» жінка залізної вдачі: Олена Пчілка очима сучасників (на матеріалі спогадів про письменницю).	341
ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ	352
Пастух Тарас. [Рец.]: На перехресних стежках барокових перекладів	352
Козловський Сергій. [Рец.]: Перша українська військова енциклопедія: проект «Історія війн і військового мистецтва»	359
Кобиринка Галина, Рябець Людмила. [Рец.]: Наталя Хобзей і її стезя, закосичена науковими думками, рідними словами...	366